

Артем Тіняков

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра фізичного виховання Національного
технічного університету "Харківський політехнічний інститут", Україна
E-mail: tinyakov@ukr.net

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ВИХОВАННІ НАВИЧОК ЛІДЕРСТВА
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

***Анотація:** у статті аналізуються можливості та шляхи реалізації психолого-педагогічного потенціалу фізичної культури і спорту у вихованні лідерства студентів вищих навчальних закладів. Середовище фізичної культури і спорту має величезний виховний потенціал, а лідерство є одним із головних ознак фізкультурно-спортивної діяльності. У статті проаналізовано процес фізичного виховання і занять спортом у вищих навчальних закладах з позиції впливу на розкриття лідерського потенціалу, формування лідерських здібностей та навичок студентів. Конкретизовано лідерські навички, що формуються у студентів під час фізичного виховання і занять спортом та необхідні для цього організаційно-педагогічні умови.*

***Ключові слова:** виховання лідерства, фізкультурно-спортивна діяльність, лідерські задатки, лідерські здібності, лідерські навички, потенціал фізичної культури і спорту.*

Artem Tinyakov

Philosophy Doctor (Pedagogy), Associate professor of department of physical education of National technical university "Kharkiv polytechnic institute", Ukraine
E-mail: tinyakov@ukr.net

**PSYCHO-PEDAGOGICAL POTENTIAL OF
PHYSICAL EDUCATION AND SPORT IN EDUCATION OF LEADERSHIP SKILLS
UNIVERSITY STUDENTS**

***Annotation:** the article analyzes the realization of the psychological and pedagogical potential of physical culture and sport in the education of the leadership of university students. Among physical culture and sports has great educational potential, and leadership is one of the main features of sports activity.*

Common psychological and pedagogical features of sports activity in leadership development are mechanisms desire to win, self-improvement and self-realization. To do this, leadership functions are reduced to the ability to lead to the achievement of this goal, the inclusion of mechanisms for the social and psychological impact on other team members, the impact on the group activity and the impact on others in choosing the direction and the nature of their activities. In the process of physical education and sport formed specialized leadership skills to inspire others the idea and deed; show constant and undying activity in the pursuit of individual and team success; to be able to distribute the roles within the team and or

© Артем Тіняков, 2016

ganize the effective interaction between all members of the team, taking into account their strengths and weaknesses; be prepared to take responsibility for their results, and the team result; to be able to operate effectively in extreme situations; maintain a high level of motivation in the fight for the leadership; be able to quickly convey thoughts and management decisions to others.

In article also given organizational guidelines for the construction of the process of physical education in higher educational institutions from the perspective of the impact of the disclosure of leadership potential, the formation of leadership abilities and skills of students.

Keywords: *leadership education, physical training and sport activity, leadership inclinations, leadership abilities, leadership skills, the potential of physical culture and sports.*

Артем Тиняков

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В ВОСПИТАНИИ НАВЫКОВ ЛИДЕРСТВА СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация: *в статье анализируются возможности и пути реализации огромного психолого-педагогического потенциала физической культуры и спорта в воспитании лидерства студентов высших учебных заведений. Среда физической культуры и спорта имеет огромный воспитательный потенциал, а лидерство является одним из главных признаков физкультурно-спортивной деятельности. В статье проанализирован процесс физического воспитания и занятий спортом в высших учебных заведениях с позиции влияния на раскрытие лидерского потенциала, формирование лидерских способностей и навыков студентов. Конкретизированы лидерские навыки, формируемые у студентов во время физического воспитания и занятий спортом и необходимые для этого организационно-педагогические условия.*

Ключевые слова: *воспитание лидерства, физкультурно-спортивная деятельность, лидерские задатки, лидерские способности, лидерские навыки, потенциал физической культуры и спорта.*

ArtemTinyakov

An extended abstract of a paper on the subject of:
**“Psycho-pedagogical potential of physical education and sport in education
of leadership skills University students”**

Extended annotation: *the article analyzes the potential and the realization of the psychological and pedagogical potential of physical culture and sport in the education of the leadership of university students. Among physical culture and sports has great educational potential, and leadership is one of the main features of sports activity.*

At the current stage theme of leader education comes to the fore and applies to absolutely all directions of the educational process in high school, because for further social progress and social development required the formation of a professional leader with strongly pronounced organizational skills, inner aspiration for social activity, ability to prolonged emotional, volitional, intellectual and physical hard work in order to achieve their goals. Relevance of the research is to find a means leadership education of students in physical education and sports in high school. Student age is a special period of life and problems of formation of leadership in physical educa-

tion and sports activities of students received much attention in studies of domestic and foreign authors. In most studies the content of leadership is not seen in its entirety, or in the context of volitional, moral or moral-volitional qualities of personality. So now a lot of interest is the question of the effectiveness of educational guidance, support and accompaniment, development of educational technology in physical education and sports, contributing to the process of education leader.

Leadership instincts usually have rapt, are assured of yourselves, very pragmatic, sensible young people. These predispositionares the makings of a potential that was formed by the natural characteristics of the individual, early education, and many other social and educational factors. Physical culture and sport - this steady human desire for expanding the frontiers of their capabilities related to overcoming growing difficulties. It is with the various forms locomotor activity related to the opportunity to test himself, to know your own personality, experience the joy of self, to feel their uniqueness, integrity and identity. Is why great significance physical education and sport in shaping gain is psychological, organizational and operational readiness of students for effective leadership. This leadership provides for formed management, organizational and other skills and abilities that determine future specialist as a leader who has high personal status has a strong influence on the thought and behavior of the people around him, members of associations, organizations and effectively performs a set of other functions. Also sports allow people to increase self-confidence, self-assertion and self-esteem increase their own that are integral attributes leader.

Education leadership during physical education and sport does not happen automatically. This contributes to creation of appropriate conditions for teachers and students targeted psychological support for the implementation of psycho-pedagogical potential of physical culture and sports in this field of education. Classes at the university sports clubs associated with the need of manifestation volitional efforts. Development of volitional traits associated with overcoming certain difficulties, such as: tiredness, acquiring new technical elements, maintaining composure in difficult competitive situations, the need for adherence and ability to work in hostile environments. One of the most important mechanisms for leadership training in sport - there is work to achieve the success in it. After all, the sport can be clearly traced and identify the results.

Thus, sports activities inherent possibilities for raising these leadership skills and abilities: be able to capture and inspire other case or idea, be prepared to take responsibility not only for own actions, but also a group of people to be able to be active in striving for success, to be able to to organize the interaction with people so that each of them wanted openly to achieve the goal, to show initiative, strength of character and will to win, to be able to interact positively as a weaker spirit, so with equal and strongest, need in the manifestation of creative action, to be able to maintain the commitment to fight for the leadership, to be able to exercise leadership in extreme situations, be able to identify and achieve goals and objectives, to be able to produce an optimistic view of the situation and believe in a positive outcome.

Implementation of psycho-pedagogical potential of sports activities in education leadership possible in such a phased model of physical education in high school that can gradually create the conditions for the formation of leadership skills and gain leadership skills of students. The first phase studied the makings of leadership and leadership also predicted leadership potential of each student. The second step is to inspire students' belief in themselves and their capabilities. In the third stage the most prepared students are invited to make and carry out complex general developmental exercises or classes of a specific task with the entire group, explain, show and hold a moving ball, baton and so on. During the classes students should also propose to act as a coach (teacher), judges during games. At this stage also artificially created situation to be resolved collectively. Teacher and student leader are co-authors of the learning process where coaches providing educational support, using effective educational technology leadership, organizing the most appropriate activities that promote expression and formation of leadership qualities of stu-

dents, and student leader takes a role and organizing cooperation other students. The range of leader roles on employment: the role of ordinary members of the case - performer, private creative role, team leader, instructor, counselor, judge.

Thus, it is a physical education and sport under certain conditions allow teachers to form psychological, organizational and functional readiness for effective leadership and concrete practical leadership skills in a group that seeks to achieve a certain goal. This will bring a focused, hard working and professional.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими завданнями. Як зазначено на III Міжнародній конференції в ЮНЕСКО «Сучасна педагогіка для суспільства майбутнього: відповідальність та освіта лідера», тема освіти лідера виходить на перший план у всіх країнах світу та вже не є компетенцією вузьких спеціалістів, вона стосується абсолютно всіх ланок освітнього процесу. Для подальшого соціального прогресу та суспільного розвитку необхідне формування лідера-професіонала з яскраво вираженими організаторськими навичками, внутрішнім прагненням до соціальної активності, здатністю до тривалої емоційної, вольової, інтелектуальної та фізичної напруженої роботи заради досягнення поставлених цілей.

Фізична культура і спорт є невід'ємною складовою освіти у вищій школі та, безумовно, мають сприяти розвитку різних аспектів лідерства студентів. Але формування лідерів – не стихійний процес, його потрібно організовувати під час занять з фізичного виховання, підготовки та участі студентів у спортивно-масових заходах та змаганнях. У зв'язку з цим актуальність дослідження полягає в пошуку засобів виховання лідерів-студентів в процесі фізичного виховання і занять спортом у вищому навчальному закладі, що дозволить створити ефективні педагогічні умови для формування активної, ініціативної та відповідальної особистості з розвиненими лідерськими навичками, орієнтованої на творчий розвиток свого колективу, розкриття потенціалу кожного члена своєї команди та готової проявляти лідерські здібності у власній діяльності.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Студентський вік являє собою особливий період життя людини, а проблема формування лідерства студентів перебувала в центрі уваги багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Виділення студентства у особливу соціально-психологічну категорію належить психологічній школі Б. Г. Ананьєва, який визначив студентство як сенситивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини, у тому числі й лідерства [1].

Серед сприятливих особистісних рис студентів, що є передумовами ефективного формування лідерства, вчені Н.І. Болдирев, Л.І. Божович, Т.В. Драгунова, І.С. Кон, А.І. Кочетов, В.А. Крутецький, А.С. Макаренко, О.Г. Романовський та ін. називають особливу сприйнятливості студентської молоді до процесу педагогічного керівництва морально-вольовим розвитком, моральну потребу в самовихованні, саморозвитку та самореалізації. У період студентства найбільш активно розвиваються моральні й естетичні почуття, відбувається становлення і стабілізація характеру, освоєння повного комплексу соціальних ролей дорослої людини [2].

На думку І. О. Зимньої, основними перевагами студентського віку, що сприяють формуванню лідера, є високий освітній рівень, висока пізнавальна мотивація, найвища соціальна активність і досить гармонійне поєднання інтелектуальної і соціальної зрілості молодих людей [3].

Деякі аспекти формування лідерства у процесі фізкультурно-спортивної діяльності студентської молоді розглянуто у дослідженнях Ю.Ф. Буйліна, А.А. Деркач, А.А. Тер-Ованесяна, Н.Е. Шуркової та ін. Автори нерозривно пов'язують виховання

лідерства із моральним вихованням, чому сприяє формування у студентів етичних понять, моральної свідомості й зрілості у поведінці, вироблення стійких моральних переконань й ідеалів [4].

Формуванню різних аспектів лідерства в процесі фізичного виховання і занять спортом студентської молоді приділяли увагу у своїх дослідженнях С.А. Алексєєв, Н.М. Богатирьов, Ю.І. Зотов, В.Н. Казанцев, Ю.П. Мальцев, А.І. Міхєєв, В.П. Шевченко, але в більшості робіт зміст лідерства розглядається не в повному обсязі або в контексті розвитку вольових, моральних чи морально-вольових якостей особистості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. У зв'язку із потребою у ефективній системі виховання лідерів під час навчання у вищих навчальних закладах великий інтерес сьогодні викликає пошук організаційних форм, методів та засобів педагогічного керівництва, підтримки, формування та розвитку лідерських здібностей та навичок студентів. Власне фізичне виховання і заняття спортом, що є невід'ємною частиною освітнього процесу у вищій школі, покликані забезпечувати не тільки гармонійний розвиток й оптимальний рівень здоров'я студентів, а й сприяти вихованню їх лідерських якостей. Невирішеною частиною цієї проблеми залишається аналіз психолого-педагогічного потенціалу фізичної культури і спорту у вихованні лідерства студентів вищих навчальних закладів.

Мета статті – виявити та теоретично обґрунтувати психолого-педагогічний потенціал фізичної культури і спорту у вихованні лідерських навичок студентів вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Насьогодні на ринку праці цінуються не лише професійні якості молодого фахівця, але й певні задатки, здібності та навички лідерства, що в кінцевому результаті багато в чому визначають ефективність його роботи. Згідно загальноприйнятому трактуванню, лідерство можна розглядати, як поведінковий процес управління групою осіб з метою досягнення поставлених цілей. Це визначення охоплює багато аспектів лідерства. Ці аспекти включають процеси схвалення рішення, методи мотивації, забезпечення зворотного зв'язку, встановлення міжособистісних відносин. Відповідно лідер – це член групи, який володіє необхідними організаторськими здібностями, займає центральне положення в структурі міжособистісних відносин колективу, який сприяє організації і управлінню групою для досягнення поставлених цілей [5].

Задатками до лідерства як правило володіють захоплені, впевнені в собі, досить прагматичні, розсудливі молоді люди. Такі задатки є потенціалом, що сформувався в результаті природних особливостей індивідуума, раннього виховання, багатьох інших соціально-педагогічних факторів. В процесі освіти, впливу соціального оточення та індивідуальних прагнень та інтересів особистості лідерські задатки разом із якостями перетворюються у здібності. Але в різних ситуаціях ефективні лідери виявляють різні особисті якості. Дослідниками було зроблено висновок, що людина не стає лідером тільки завдяки тому, що володіє деяким набором особистих властивостей. Лідерство – це більш складне утворення, ніж набір певних особистісних якостей. І хоча не існує одного певного набору характеристик людини, які забезпечують становлення лідера, проте успішні в цьому напрямку люди володіють такими якостями, як: інтелект, наполегливість, оптимізм, впевненість у своїх силах, воля, амбіційність, гнучкість.

Дослідник А.В. Лотоненко вважає, що ефективність лідерства залежить від поєднання або взаємодії ситуаційних чинників і лінії поведінки. Якщо індивідуальні лідерські особливості цієї людини проявляються в спільній діяльності і спілкуванні з іншими членами групи та відповідають вимогам ситуації, що склалася, то в результаті вона стає лідером [6]. Саме у фізкультурно-спортивній діяльності закладено безліч ситуацій

спільного виконання дії (тренування та підготовка команди до змагань тощо), спілкування та взаємодії (між партнерами по команді, між спортсменом і тренером, наприклад), специфічних складних та стресових ситуацій, що потребують оперативного вирішення та прояву лідерських якостей. Тобто участь у спортивному житті стає своєрідним «полігоном», який тренує та загартовує лідера.

У сучасній літературі фізичне виховання і заняття спортом студентів вищих навчальних закладів розглядається, в основному, як засіб вирішення професійно-прикладних завдань, збереження здоров'я, підтримки рухової активності, розвитку функціонально-психологічних якостей, що матимуть велике значення у майбутній професійній діяльності студента. Але все більша роль відводиться фізичній культурі та спорту не тільки у напрямку профілактики захворювань і зміцнення здоров'я, а й як сукупності ефективних психорегулюючих та виховуючих засобів і методів. Як зазначено у державних освітніх стандартах вищої професійної освіти за спеціальністю «Фізична культура і спорт», фізична культура особистості впливає на формування світогляду, загальної культури і характеру суспільних відносин, є фундаментальним базовим шаром будь-якої культури, наскрізним чинником, найважливішою умовою, що визначає самодостатність особистості. Оптимальна рухова активність людини – необхідна умова нормального функціонування всіх систем організму, включаючи інтелектуальну і емоційну сфери. Такий підхід набуває великої значущості у сьогоdnішніх реаліях вищої школи та є доволі обґрунтованим у літературі.

Іншим аспектом фізичного виховання і занять спортом студентства є формування психологічної, організаційної та функціональної готовності до ефективного лідерства у майбутній професійній діяльності. Таке лідерство передбачає наявність сформованих управлінських, організаційних та інших навичок, що визначає майбутнього спеціаліста як лідера у своїй галузі, який володіє високим особистим статусом, впливає на думку і поведінку оточуючих його людей, членів об'єднання, організації та ефективно виконує комплекс інших функцій.

З психологічної точки зору фізичне виховання і заняття різними за своїм змістом та особливостями видами спорту дозволяють людині підвищити впевненість у власних силах, самоствердитися та підвищити самооцінку, що сприяє вихованню лідерських здібностей. Загальні психолого-педагогічні особливості фізкультурно-спортивної діяльності щодо розвитку лідерства полягають у наступному:

1. Під час організації колективу відбувається пошук лідером шляхів добровільної участі інших у діяльності із досягнення поставлених спортивних або оздоровчих цілей.
2. Для досягнення перемоги своєї спортивної команди включаються механізми соціального впливу його на групу;
3. Відбувається вплив такої особистості на групову активність, яка спрямована на досягнення командних цілей;
4. Лідер колективу спонукає інших на працю в єдиному напрямку (наприклад, у командних іграх завжди є той, хто проявляє лідерство та мобілізує інших членів команди на перемогу).

У своєму життєвому втіленні фізкультурно-спортивна діяльність – це неухильне прагнення людини до розширення кордонів своїх можливостей, пов'язаних з подоланням зростаючих труднощів. Саме з різноманітними формами рухової активності пов'язана можливість випробувати себе, пізнати власну особистість, відчути радість самоствердження, відчути свою унікальність, цілісність і самобутність. Заняття у спортивних секціях вузу пов'язані з необхідністю прояву студентами *вольових зусиль*. Розвиток вольових рис впливає на ступінь подолання певних труднощів, а саме: втоми,

опанування новими технічними елементами, збереження самоконтролю в непростих змагальних ситуаціях, дотримання певного самообмеження заради досягнення спортивних або оздоровчих цілей.

Необхідно також брати до уваги інші якості особистості, тісно пов'язані з вольовими, наприклад, захопленість і прагнення досягти поставленої мети. Під час занять у спортивних секціях студент ніби пізнає себе у нових, раніше невідомих йому ракурсах, утверджує себе в своїй свідомості. Самореалізація, самовдосконалення особистісних якостей засобами фізичної культури неможлива без певного рівня самоповаги. І те, як надалі складатиметься професійна діяльність, неабиякою мірою залежить від вихідних установок молодшої людини, від того, чи здатна вона виявляти, використовувати або навіть створювати обставини для максимальної самореалізації. Наполегливість і старанність на тренувальних заняттях, можливість швидко і якісно сприймати нові елементи техніки, дисциплінованість, уміння працювати з повною віддачею сил, мобілізувати колектив у складній змагальній ситуації – це якості, особливо розвинені у лідерів.

Одним із найбільш значущих механізмів виховання лідерства у спорті є робота з досягнення успіхів у ньому. Адже у спорті можна чітко прослідити та визначити свої результати. На думку американських спортивних психологів Р.С. Уейнберг та Д. Гоулд, досягнення успіху в обраному виді спорту – це найбільш ефективний засіб розвитку *впевненості у собі*. Для виховання впевненості у процесі занять з фізичного виховання необхідно створювати ситуації, в яких студенти мають можливість успішно реалізовувати задумане. Досягнення поставлених цілей, навіть свідоме наближення до них – це головний чинник, що дає молодій людині задоволення своєю діяльністю. Відомо також, що в процесі взаємодії функціональних систем організму людини із значущими для неї результатами діяльності, відбувається найбільш точна адаптація біоритмів фізіологічних процесів до ритму роботи, зростає підвищення енергетичного потенціалу організму.

Дуже важливим моментом є наявність прагнення досягти мети, що у багатьох випадках призводить до відмінного виконання поставленого завдання. Студенти з високою потребою в такому прагненні матимуть устремління у будь-якій ситуації, де їх оцінюють, проявити себе якнайкраще. Вони проявляють більшу наполегливість, докладають максимум зусиль і частіше беруться за виконання важких завдань. У ході навчально-тренувального процесу студентів цей ефект реалізується внаслідок усвідомлення прогресу в засвоєнні техніки спортивних вправ, у розвитку рухових вмінь і якостей психіки, перемоги на змаганнях. Слід зазначити, що вагомим моментом, який забезпечує впевненість у собі, є підтримка відмінної спортивної форми [7].

Розвиток навичок лідерства під час фізичного виховання і занять спортом не відбувається автоматично. Цьому сприяє створення відповідних педагогічних умов та цілеспрямована психологічна підтримка студентів з реалізації психолого-педагогічного потенціалу фізичної культури і спорту у цьому напрямку. Загалом, лідерство можна визначити як тип взаємодії, спрямований на спонукання людей до досягнення загальних цілей. Лідерство є функцією лідера, послідовників і ситуаційних змінних, що мають конкретне відображення у процесах фізичного виховання і заняттях спортом студентської молоді. Отже, виникає необхідність визначити конкретні лідерські здібності та навички з координації й управління діяльністю групи, які виховуються у студента в процесі занять фізичним вихованням і спортом. Вони характеризуються багатьма психолого-педагогічними, морально-вольовими та духовними ознаками, практичними вміннями, що мають конкретне відображення у фізкультурно-спортивній діяльності:

*ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНІВ ЛІДЕРСТВА,
УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ОБ'ЄКТУ*

---

1. *Вміти викликати захоплення та надихнути інших справою або ідеєю.* Студент не тільки сам займається певним видом спорту або рухової активності, а й надихає та спонукає займатися ним інших.

2. *Бути готовим нести відповідальність не тільки за власні дії, а й за групу людей.* У спортивній команді капітан несе відповідальність за ефективність дії своєї команди в цілому, якість взаємодії її членів між собою та кінцевий результат.

3. *Вміти проявляти активність в прагненні до успіху.* Фізкультурно-спортивна діяльність вимагає систематичної та плідної роботи для досягнення поставленої мети.

4. *Вміти організувати взаємодію з людьми для того, щоб кожен з них відверто захотів досягнути поставленої мети.* Лідер на спортивному майданчику має усвідомлювати сильні сторони своїх партнерів, організувати їх дії таким чином, щоб використовувати найсильніші якості кожного з них у досягненні успіху.

5. *Проявляти ініціативність, силу характеру та волю до перемоги.* У спорті чітко визначені критерії переможця та переможеного.

6. *Вміти позитивно взаємодіяти як із більш слабкими духом, так із рівними та найсильнішими.* Для ефективності спортивної команди необхідно налагодити зв'язки між всіма членами колективу незалежно від їх психологічних особливостей і характеру.

7. *Мати потребу до виконання креативних дій.* Креативність, вміння проявити нестандартні погляди на складну ситуацію є складовою успіху у змагальній діяльності, у ігрових видах спорту, єдиноборствах та видах спорту, у яких оцінюється якість підбору змагальної програми.

8. *Вміти постійно підтримувати прагнення боротися за лідерство.* Кожне спортивне змагання є прагненням до лідерства у вигляді медалі, кубку, почесної грамоти тощо.

9. *Вміти проявляти лідерство в екстремальних ситуаціях.* Спортивне змагання є екстремальною ситуацією, де від ступеню мобілізації лідерських здібностей залежить результат. Завдяки заняттям спортом виникає можливість тренувати вольові, комунікативні, управлінські, організаційні та інші лідерські навички.

10. *Вміти систематично підтримувати прагнення до досягнення успіху.* Одним із найважливіших принципів спортивного тренування є систематичність, що обумовлює постійний розвиток тіла і загартування характеру.

11. *Вміти чітко визначати мету і ставити для цього поетапні завдання.* Фізичне виховання і спорт мають конкретне вираження мети (підняти певну вагу, пробігти за якийсь час, одержати перемогу тощо), для чого мають поетапно вирішуватися відповідні завдання під час навчально-тренувальної роботи.

12. *Вироблення оптимістичного погляду на ситуацію, віра у позитивний результат.* Результати у спорті неможливі без віри у перемогу, у себе, у свою команду.

13. *Вміння чітко, швидко і коректно доносити думки та управлінські рішення.* Під час тренувань і змагань спортивної команди гравці вчаться швидкій комунікації за допомогою слів, жестів, поглядів тощо.

Реалізація психолого-педагогічного потенціалу фізкультурно-спортивної діяльності має відбуватися у такій моделі фізичного виховання у вищому навчальному закладі, що дозволяє поступово створювати умови для формування лідерських здібностей та надбання студентами навичок лідерства. *На першому етапі*, що починається з приходом студентів на заняття з фізичного виховання та закріпленням їх у спортивних секціях, має відбуватися вивчення лідерських задатків та рівня сформованості лідерських здібностей, також прогнозування лідерського потенціалу кожного із студентів. Для цього потрібно створювати необхідні умови, які б вимагали проявів активності під час занять.

Для цього можливе використання рухливих ігор з елементами обраного виду спорту, які можуть бути як командними, так й індивідуальними. Важливим є досягнення найвищого ступеню «включеності» кожного студента у гру, розкриття його емоційної сфери. В процесі педагогічних спостережень викладач має можливість вивчити характер взаємодії між студентами під час гри, особливості співробітництва та суперництва між ними. Це дозволить вивчити психологічні особливості студентів, проаналізувати реалізацію лідерських задатків у діяльності, взаємодії та поведінці у колективі.

Виховання лідерів в процесі занять з фізичного виховання полягає у створенні ситуацій успіху, що надає студентам відчуття зростання і руху вперед. Тому *на другому етапі* необхідно змусити студентів повірити в себе. Дуже важливо помічати та обговорювати навіть найдрібніші позитивні акти діяльності та успіхи молодої людини. Такими необхідно вважати не тільки перемогу у грі, а й покращення техніки виконання елемента, збільшення кількості влучних або результативних дій, поліпшення взаємодії у команді, згуртованості для досягнення успіху, збільшення вкладу до командного результату тощо. Позитивні або негативні зрушення у поведінці необхідно обговорювати у процесі групових та індивідуальних бесід, також неформальному спілкуванні із студентом. Важливим завданням, що вирішується на цьому етапі, є навчання студентів аналізувати власні дії та зміни у поведінці з точки зору розвитку лідерських здібностей («як я включився у гру», «чи зміг мобілізувати себе», «чи повів за собою», «чи вистояв у протистоянні із суперником», «за рахунок чого зміг досягти мети», «чи зміг впевнено прийняти рішення у складній ситуації», «чи продуктивно створював взаємовідносини у колективі» тощо). Таким чином відбувається постійний пошук внутрішніх резервів особистості щодо реалізації її лідерського потенціалу.

На *третьому етапі* найбільш підготовленим студентам можна запропонувати скласти і провести комплекс загально розвиваючих вправ або частину заняття з конкретним завданням з усією групою, пояснити, показати і провести рухливу гру, естафету тощо. Під час кругового тренування їм можна надати можливість організувати групу, відповідати за дисципліну тощо. Протягом заняття студентам можна також запропонувати виступити в ролі тренера (викладача) або судді в процесі гри. Як правило, студенти добре справляються зі свистком, судять гру, ведуть рахунок, оголошують її результати і навіть виступають в ролі коментатора. Також на цьому етапі на заняттях можливе штучне створення ситуацій, що мають бути вирішені колективно (розіграти групову взаємодію або спеціальну комбінацію у грі, наприклад).

У будь-якому випадку викладач і студент-лідер мають бути співтворцями навчального процесу, де тренер-викладач забезпечує педагогічну підтримку, та, використовуючи ефективні педагогічні технології керівництва, організовує найбільш доцільні види діяльності, що сприяють прояву і формуванню лідерських якостей студентів. У таких видах діяльності можливе виконання широкого діапазону ролей лідерів та виконавців: роль рядового учасника справи (виконавець), виконавець спеціального творчого завдання, капітан команди із певним завданням для колективу (лідер), інструктор групи спортсменів (лідер), тренер або консультант команди (лідер), суддя та ін. Студент-лідер приймає та виконує одну з визначених ролей, для чого вчиться організовувати взаємодію між собою інших студентів.

Висновки. За своєю природою фізкультурно-спортивна діяльність має величезний потенціал у вихованні особистості лідера. Своєї особливої значущості у вихованні лідерів фізична культура і спорт набувають у студентські роки, коли формується майбутній професіонал своєї галузі. Саме фізичне виховання і заняття спортом за певних педагогічних умов дозволяють формувати психологічну, організаційну та функціона-

льну готовність до ефективного лідерства у майбутній професійній діяльності та конкретні практичні навички лідерства у групі; виховувати цілеспрямованого, наполегливого працездатного фахівця. Отже, у системі фізичного виховання і студентського спорту мають реалізовуватися педагогічні технології, за допомогою яких розкривається та повною мірою використовується потенціал фізкультурно-спортивної діяльності для виховання лідера-професіонала.

Перспективами подальших досліджень є теоретичне обґрунтування психолого-педагогічних умов реалізації фізичного виховання і занять спортом у вищих навчальних закладах, що дозволить ефективно вирішувати завдання виховання студентів-лідерів.

Список літератури:

1. *Ананьев Б. Г.* К психофизиологии студенческого возраста / Б. Г. Ананьев // *Современные психологические проблемы высшей школы.* – Л.: ЛГУ, 1974. – № 2. – С. 82–89.
2. *Романовський О. Г.* Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: монографія / О. Г. Романовський. – Х.: Основа, 2001. – 312 с.
3. *Зимняя И. А.* Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2004. – 384 с.
4. *Тер-Ованесян А. А.* Педагогика спорта / А. А. Тер-Ованесян. – М. : Здоровье, 1986. – 354 с.
5. *Андронов О. П.* Физическая культура как средство влияния на формирование личности / О. П. Андронов. – М.: Мир, 1992. – 130 с.
6. *Лотоненко А. В.* Ефективність лідерства / А. В. Лотоненко, П. П. Струк // *Теория и практика физической культуры.* – М. : РГУФКСТ, 2004. – № 11. – С. 124 - 161.
7. *Уэйнберг, Р. С.* Основы психологии спорта и физической культуры / Р. С. Уэйнберг, Д. Гоулд. – К.: Олимпийская литература, 2001. – 320 с.

References:

1. *Anan'ev B. G.* К psihofiziologii studencheskogo vozrasta / B.G. Anan'ev // *Sovremennye psihologicheskie problemy vysshej shkoly.* – L.,1974. – Vyp. 2. – S. 82–89.
2. *Romanovs'kyj O. H.* Pidhotovka majbutnix inzheneriv do upravlins'koi diial'nosti: mono-hrafiia / O. H. Romanovs'kyj. – Kh.: Osnova, 2001. – 312 s.
3. *Zimnjaja I. A.* Pedagogicheskaja psihologija / I.A. Zimnjaja. – M. : Logos, 2004. – 384 s.
4. *Ter-Ovanesjan A.A.* Pedagogika sporta / A.A. Ter-Ovanesjan. – M. : Zdorov'e, 1986. – 354 s.
5. *Andronov O.P.* Fizicheskaja kul'tura kak sredstvo vlijanija na formirovanie lichnosti / O.P.Andronov. – M.: Mir, 1992. – 130 s.
6. *Lotonenko A. V.* Efektyvnist' liderstva / A. V. Lotonenko, P. P. Struk // *Teoryia y praktyka fyzycheskoj kul'tury.* – M. : RHUFKST, 2004. – № 11. – S. 124 - 161.
7. *Ujejnberg, R.S.* Osnovy psihologi sporta i fizicheskoi kul'tury / R.S. Ujejn-berg, D. Gould. – K.: Olimpijskaja literatura, 2001. – S. 131 – 201.

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.08.2016